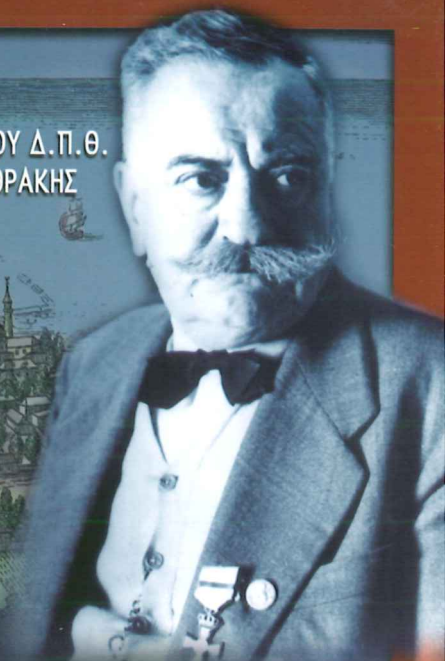

ΔΗΜΟΚΡΕΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΟΥ Δ.Π.Θ.
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ - ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΘΡΑΚΗΣ

ΗΜΕΡΙΔΑ

*Προσωπικότητες της Παιδείας στο χώρο της Θράκης:
Η ζωή και το έργο του Γεωργίου Θ. Κανδηδάπιου-Κάνεως*

Πρακτικά Συνεδρίου

Επιμέλεια: Εδέρνη Ταραϊόρη

Αλεξανδρούπολη, 13 Απριλίου 2005

Αμφιθέατρο της Σχολής Επιστημίων Αγωγής

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

Αδελφών Κυριακίδη α.ε.

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΘΡΑΚΗΣ

ΗΜΕΡΙΔΑ

Προσωπικότητες της Παιδείας
στο χώρο της Θράκης:
Η ζωή και το έργο του
Γεωργίου Θ. Κανδηλάπτου-Κάνεως

Πρακτικά Ημερίδας
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ, 13 Απριλίου 2005
Αμφιθέατρο της Σχολής Επιστημών Αγωγής

Επιμέλεια: Ελένη Ταρατόρη

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

Αδελφών Κυριακίδη α.ε.

Σελιδοποίηση: *Μιχάλης Νόττας*

Αριθμός Εκτύπωσης: 942

ISBN 960-343-812-X

© 2005

Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη Α.Ε.
Κων. Μελενίκου 5, Τ.Κ. 546 35, Θεσσαλονίκη
Τηλ. 2310.208.540, Fax 2310.245.541
Web: <http://www.kyriakidis.gr>

Αθήνα:

Κεντρικό Αρσάκειο Μέγαρο, Στοά του Βιβλίου,
Πεσμαζόγλου 5, Τ.Κ. 105 64
τηλέφωνο και fax: 210.32.11.097

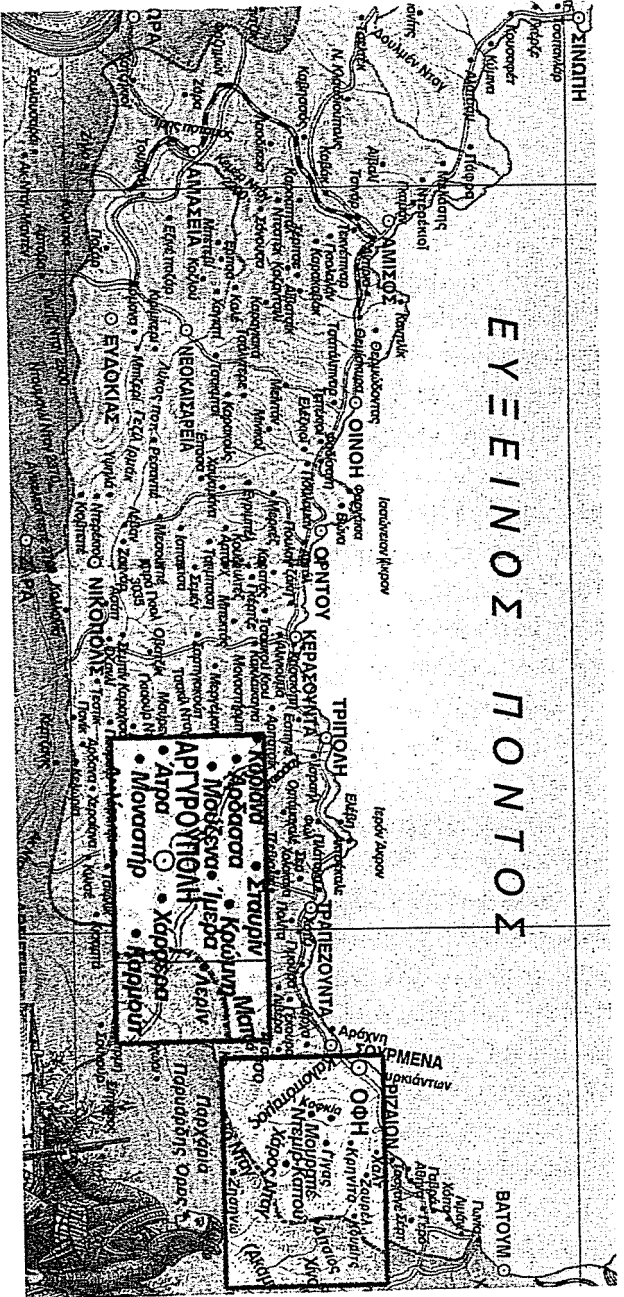
Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Πάντως, κατά το Ν. 2121/1993 και τη διεθνή σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με το Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο, (ηλεκτρονικό, μηχανικό, φωτοτυπικό, ηχογράφησης ή άλλο), τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια εκδότη.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Η λειτουργία και το έργο της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος <i>Δημήτρης Χατζηδήμου</i>	5
Οι δραστηριότητες του Παραρτήματος Θράκης της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος <i>Ελένη Ταρατόρη</i>	11
Η προσωπικότητα του Γεωργίου Θ. Κανδηλάπτου-Κάνεως <i>Μαρία Βεργέτη</i>	15
Γεώργιος Θ. Κανδηλάπτης-Κάνις: από μια πλούσια επιστολογραφία προς κάποια δοκιμή ανάγνωσης-προσωπογράφησης <i>Ιωάννης Βασιλαράκης</i>	43
Ο παιδαγωγικός και ιστορικός λόγος του Γεωργίου Θ. Κανδηλάπτου-Κάνεως <i>Τριανταφυλλιά Σαραφίδου</i>	59
Βιβλιοθήκες της Αργυρούπολης του Πόντου: η διαδικασία καταγραφής και περιγραφής των βιβλίων τους μέσα από το ανέκδοτο έργο του Γεωργίου Θ. Κανδηλάπτου-Κάνεως <i>Μαρία Βεργέτη</i>	77

Μαρία Κ. Βεργέτη
Λέκτορας Κοινωνιολογίας

**Η προσωπικότητα του
Γεωργίου Θ. Κανδηλάπτου-Κάνεως**

ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΠΟΝΤΟΣ

Χάρτης του Πόντου

Ο Γεώργιος Κανδηλάπτης γεννήθηκε στην Αργυρούπολη του Πόντου το 1881. Έζησε και εργάστηκε ως εκπαιδευτικός στον Πόντο και στην Ελλάδα 44 χρόνια. Ταυτοχρόνως, υπήρξε πολυγραφότατος συγγραφέας και δημοσιογράφος. Το έργο του περιλαμβάνει περισσότερα από 1200 δοκίμια, διηγήματα, μυθιστορήματα και επιστημονικές μελέτες.

Το φιλολογικό επώνυμο «Κάνις» το έλαβε από τον ποταμό Κάνι, της περιοχής Αργυρούπολης του Πόντου. Η Αργυρούπολη είναι η έδρα της επαρχίας Χαλδίας. Η πόλη αναπτύσσεται ραγδαία από το 1580, λόγω του πλούτου των μεταλλείων της. Το 1580 μ.Χ. ο Σουλτάνος Μουράτ Γ΄ χαρακτηρίζει τα μεταλλεία της περιοχής κυβερνητικά, δηλαδή κτήματα της Κυβέρνησης. Διακηρύσσει ότι οι μεταλλουργοί, από το διευθυντή των μεταλλείων, μέχρι τον τελευταίο εργάτη απαλλάσσονται από τη φορολογία και δεν υπόκεινται σε αγγαρείες και διωγμούς, και διορίζει Έλληνες ως διευθυντές των μεταλλείων. Με τέτοια προνόμια, η επαρχία Χαλδίας εξελίσσεται σε κέντρο του ελληνισμού. Έλληνες συρρέουν στην πόλη για να γίνουν μεταλλουργοί. Τα μεταλλεία γνωρίζουν τη μέγιστη ακμή τους το 1722, οπότε ο αριθμός τους ανέρχεται σε 33. Κλείνουν το 1891¹.

Ο Γ. Κανδηλάπτης εγγράφεται το 1889, σε ηλικία οκτώ ετών, στην Α΄ τάξη του Φροντιστηρίου Αργυρουπόλεως². Όταν

---

1. Γεώργιος Θ. Κανδηλάπτης-Κάνις, *Οι Αρχιμεταλλουργοί του Πόντου και το εθνικόν έργον αυτών* 2^η έκδ. (Θεσσαλονίκη: εκδ. αδελφών Κυριακίδη, 2000), σελ. 31. Επίσης, για την πόλη της Αργυρούπολης βλ. Γεώργιο Θ. Κανδηλάπτη-Κάνι, *Γεωγραφικόν και ιστορικόν λεξικόν των χωρίων, κωμοπόλεων και πόλεων Χαλδίας*. (Θεσσαλονίκη: εκδ. αδελφών Κυριακίδη, 2004), σελ. 30-40.

2. Το Φροντιστήριο Αργυρούπολης ιδρύεται το 1723 και λειτουργεί μέχρι το 1923. Είναι το μεγαλύτερο σχολείο στον Πόντο, μετά από το Φροντιστήριο Τραπεζούντος. Στην αρχή της λειτουργίας του έχει δημοτικό και τρεις γυμνασιακές τάξεις. Αργότερα προστίθεται και τέταρτη γυμνασιακή τάξη. Φοιτούν περίπου 300 μαθητές, όλοι αγόρια (αρρεναγωγείο). Διδάσκουν 12 δάσκαλοι και καθηγητές. Η πόλη της Αργυρούπολης έχει και σχολείο για κορίτσια (παρθεναγωγείο). Ιδρύεται το 1873 και έχει τέσσερις τάξεις δημοτικού scho-

ολοκληρώνει τη φοίτησή του στη Γ' τάξη του Σχολαρχείου (το Σχολαρχείο αντιστοιχεί με το σημερινό Γυμνάσιο) αποφασίζει να διακόψει τις σπουδές του και να ακολουθήσει το επάγγελμα του εκπαιδευτικού. Όπως ο ίδιος αναφέρει στην αυτοβιογραφία του, «έπαυσα τας σπουδάς μου προς τύψιν της συνειδήσεως ισόβιον και ανεπανόρθωτον»³.

Το Φροντιστήριο της Αργυρούπολης τροφοδοτεί κάθε χρόνο τα σχολεία της επαρχίας με 40-50 αποφοίτους της Β' και Γ' Σχολαρχείου. Στον Πόντο το εκπαιδευτικό σύστημα λειτουργεί με την βοήθεια των κοινοτήτων. Η κοινότητα πληρώνει το μισθό του εκπαιδευτικού, ορίζει επόπτη για κάθε σχολείο και εξεταστική επιτροπή, η οποία με τη συμπλήρωση του σχολικού έτους κάνει τις εξετάσεις κάθε σχολείου. Κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα όλες οι κοινότητες είχαν σχολεία που είχαν δημιουργηθεί με τη φροντίδα των κατοίκων.

Ο Γ. Κανδηλάπτης-Κάνης βλέπει το 1900 τα κειμήλια και αρχίζει να μελετά τα βιβλία της Ιεράς Μονής Παναγίας Γουμερά. Τα μοναστήρια του Πόντου διέθεταν πλούσιες βιβλιοθήκες και εγγραμμάτους μοναχούς. Η μελέτη στην Ιερά Μονή Παναγίας Γουμερά δίνει το έναυσμα για την μετέπειτα ερευνητική και συγγραφική δραστηριότητα του Γ. Κανδηλάπτου-Κάνεως. Εργάζεται με επιστημονική πειθαρχία και εξελίσσεται σε άριστο αυτοδίδακτο ερευνητή. Μελετά δημόσιες και ιδιωτικές βιβλιοθήκες. Συλλέγει πληροφορίες για ναούς, μονές, φρούρια,

λείου. Αργότερα προστίθεται μια έμπτη τάξη και μια προκαταρκτική τάξη (νηπιαγωγείο). Γεώργιος Θ. Κανδηλάπτης-Κάνης, *Γεωγραφικόν και ιστορικόν λεξικόν των χωρίων, κομποπόλεων και πόλεων Χαλδίας*, ό.π., σελ. 380-381.

3. *Η ζωή μου, ήτοι αυτοβιογραφία του εξ Αργυροπόλεως του Πόντου Γεωργίου Θ. Κανδηλάπτου-Κάνεως*, σελ. 28. Το 2002 ο εκδοτικός οίκος των αδελφών Κυριακίδη έκανε έκδοση του τμήματος της αυτοβιογραφίας που αναφέρεται στην περίοδο 1881-1924. Στο κείμενο αυτό ακολουθείται η αρίθμηση των σελίδων της δημοσιευμένης αυτοβιογραφίας μέχρι το 1924. Μετά από αυτή τη χρονολογία ακολουθείται η αρίθμηση των σελίδων της χειρόγραφης αυτοβιογραφίας.

παρεκκλήσια, επιγραφές βρύσεων, οικιών, νεκροταφείων. Καταγράφει ήθη και έθιμα, δημοτικά τραγούδια, γνωμικά, παροιμίες, μύθους και παραμύθια. Συζητά και συλλέγει πληροφορίες από τους κατοίκους γιατί θεωρεί ότι «η λαϊκή παράδοσις ουδέποτε ευρέθη εις απόστασιν και αντίθεσιν από τα ιστορικά γεγονότα. Ο λαϊκός θρύλος εδικαιώθη πάντοτε, διότι στηρίζεται επί ιστορικών δεδομένων»⁴.

Εργαζόμενος ως δάσκαλος και ως μέλος εξεταστικών επιτροπών των σχολείων έχει την τύχη να μελετήσει πολλές τοπικές και ιδιωτικές βιβλιοθήκες και να συγκεντρώσει πληροφορίες από τους κατοίκους πολλών χωριών. Ως δάσκαλος εργάζεται στα χωριά Τσιμπρικά (1899-1901), Χάρσερα (1901-1902), Σίδη (1902-1903), Μοναστήρι Άτρας (1903-1905), Θέμπεδα (1905-1907), Ερζιγγιάν Αρμενίας⁵ (1907-1908), Χαβίανα (1908-1910), Αργυρούπολη (1910-1911) και Ίμερα (1911-1914).

Στην αυτοβιογραφία του περιγράφει την κοινωνική θέση που ο δάσκαλος κατείχε στις ελληνικές κοινότητες του Πόντου: ο δάσκαλος κατείχε. Όπως αναφέρεται στην αυτοβιογραφία: «Τόσον δε εκτίμησιν έδιδον εις τα σχολεία και τα γράμματα ώστε μετά τον ιερέα τον διδάσκαλον εθεώρουν το δεύτερον σεβαστόν πρόσωπον. Εις πάσαν ιεροτελεστίαν και εντυχή συγκέντρωσιν έδει να παρίσταται ο διδάσκαλος ψάλλων βοηθών τον ιερέα λαμβάνων ψαλτικά. Τούτο δε δεν ήτο μόνον εις Τσιμπρικάν Μεσοχαλδίας, αλλά εις όλην την Χαλδίαν (...). Εθαύμαζον ότι 70 ετών γέροντες και γραιίαι γυναίκες μόλις διερχόμουνα εγώ ο 18ετής νεανίας ηγειρόντο χάριν σεβασμού και τούτο διότι ήμουν εγγράμματος και διεζήγον την αλληλογραφίαν αυτών μετά των εν τη ζένη ευρισκομένων τέκνων και συζύγων. Δεν με άφηναν να αγοράσω κανέν τρόφιμον και πάντοτε είχαν προσκλήσεις εις τον

4. Η ζωή μου, ήτοι αυτοβιογραφία του εξ Αργυροπόλεως του Πόντου Γεωργίου Θ. Κανδηλάπτου-Κάνεως, σελ. 35.

5. Το Ερζιγγιάν δεν ανήκει στην επαρχία Χαλδίας.

δείπνον των και εννόουν να πληρώσουν το ερμάριον δια παντοειδών τροφίμων λέγοντες πάντοτε: Διδάσκαλε φάγε, διότι θυσιάζεις τον νουν, το φως των οφθαλμών σου»⁶.

Ο Γ. Κανδηλάπτης είναι ανταποκριτής και συνεργάτης περιοδικών του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα, όπως το «Παιδικός Κόσμος», «Βοσπορίς και «Οι Κομνηνοί». Στις αρχές του εικοστού αιώνα γίνεται ανταποκριτής και συνεργάτης της εφημερίδας της Τραπεζούντας «Φάρος της Ανατολής», της εφημερίδας της Οδησσού «Κόσμος» και της εφημερίδας του Βατούμ «Αργοναύτης».

Ακολουθούν τα δύσκολα χρόνια του πρώτου παγκοσμίου πολέμου και των διωγμών των Ελλήνων. Ο Γ. Κανδηλάπτης κρύβεται ως φυγόστρατος και αργότερα εξορίζεται. Ακόμη και την εποχή της εξορίας του την περίοδο 1920-1922, πρώτα στο Ερζερούμ, τη Θεοδοσιούπολη των Βυζαντινών χρόνων, και μετά στο Ερζιγγιάν συλλέγει πολύτιμες πληροφορίες και καταγράφει την ιστορία και τα πολιτισμικά πρότυπα των Ελλήνων του Πόντου. Την ώρα της καταστροφής και της βίαιης ανταλλαγής των πληθυσμών (1916-1924) διασώζει και μεταφέρει στην Ελλάδα χρυσόβουλα των αυτοκρατόρων της Τραπεζούντας, πατριαρχικά σιγίλλια, χειρόγραφα βιβλιοθηκών, κειμήλια, τα οστά του αυτοκράτορα Αλεξίου Δ' Κομνηνού και ό,τι μπορεί από το προσωπικό του αρχείο που περιλαμβάνει επιστημονικές μελέτες και καταγραφές εθίμων, τραγουδιών, παροιμιών, γνωμικών, μύθων και παραμυθιών.

Χαρακτηριστικός είναι ο τρόπος που περισυλλέγει και μεταφέρει στην Ελλάδα τα οστά του αυτοκράτορα της Τραπεζούντας Αλεξίου Δ' Κομνηνού: *«Ητο μην Ιούνιος του 1924.⁷ Ευρισκόμην τότε ακόμη εις Τραπεζούντα μετά της οικογενείας μου,*

6. *Η ζωή μου, ήτοι αυτοβιογραφία του εξ Αργυροπόλεως του Πόντου Γεωργίου Θ. Κανδηλάπτου-Κάνεως*, σελ. 30-31.

7. Στο περιοδικό *Ποντιακά φύλλα* 16 (Ιούνιος 1937):186, από όπου γίνεται η αναφορά έχει τυπωθεί εσφαλμένα το έτος 1923, αντί του ορθού 1924.

όπου είχαν συγκεντρωθεί άνω των 5.000 προσφύγων (Χαλδίας, Θεοδοσιουπόλεως, Σουρμένων, Πλατάνων, Ερζιγγιάν και άλλων μερών), έτοιμοι ίνα αποπλεύσωσι δι' Ελλάδα κατ' εφαρμογήν της περί ανταλλαγής των πληθυσμών συνθήκης. Διεμένομεν καθ' ομάδας εις διάφορα μεγάλα οικήματα, ξενώνας, ναούς κτλ. Εγώ υπηρέτουν εις το Γραφείον της Επιτροπής της Ανταλλαγής (οικία Ανδρέου Μεταξά, ιατρού) μετά των κ.κ. Γρηγορ. Αργυροπούλου, Αχ. Μεταξά, Νικολ. Μουμτσίδη, Ιω. Ανδρεάδη κ.ά. Ησυχολούμεθα περί την καταγραφήν της εγκαταλειφθείσης ακινήτου περιουσίας των προσφύγων. Μεταξύ των προσερχομένων προς καταγραφήν της περιουσίας των προσφύγων ήτο και εις χωρικός εξ Άτρας της Αργυροπόλεως, ο Αναστάσιος Μιχαηλίδης, αρτοποιός εν Αργυροπόλει, κοινώς γνωστός ως Αναστάσης της Μακρέσσας. Ο χωρικός ούτος, μετά των συγχωρικών του και τινων άλλων εκ Μάλαχας και Μοναστηρίου εβιάσθησαν να στεγασθώσιν εις τον μητροπολιτικόν ναόν του Αγ. Γρηγορίου. Προσήλθε λοιπόν και ούτος προς καταγραφήν της περιουσίας του και είτα μας έδωσεν εν έγγραφον προς ανάγνωσιν, το οποίον διελάμβανε τα εξής:

«Βεβαίωσις:

Ο παρών σκελετός τυγχάνει του αιμνήστου αυτοκράτορος Τραπεζούντος Αλεξίου Γ' (Δ') του Μεγάλου Κομνηνού εξαχθείς εκ του παρά το τέμενος (ναόν) της Χρυσοκεφάλου τάφου αυτού υπό των Ρώσων αρχαιολόγων Θεοδώρου Ουσπένσι και Θ. Μορόζωφ και παραδοθείς εις την Αυτού Σεβασμιότητα τον μητροπολίτην Τραπεζούντος Χρύσανθον μετά πρακτικού υπογεγραμμένου υπ' αμφοτέρων υπό ημερομηνίαν 20 Σεπτεμβρίου 1916, πρώτου έτους της υπό των Ρώσων κατοχής της Τραπεζούντος. Κατετέθη προσωρινώς εν τώδε τω μνήματι τη 11 Αυγούστου 1918.

+Ο Τραπεζούντος Χρύσανθος».

Ανεγνώσθη απ' όλους τους εν τη επιτροπή συναδέλφους μου το έγγραφον τούτο, ερωτηθείς δε είτα ο χωρικός πού το εύρεν, απήντησε ότι το εύρε πεταμένον εις τον αυλόγηρον της εκκλησίας, και τοιουτοτρόπως εθεωρήθη ως μη έχον καμμίαν αξίαν. Εν τού-

τους εγώ κάτι υπωπεύθην από την σκόπιμον αργοπορίαν του χωρικού προς έξοδον και από τα μασημένα λόγια του. Και προς το εσπέρας έσπευσα να τον συναντήσω.

Του υπέβαλον διαφόρους ερωτήσεις και εξήτησα πάλιν να ίδω το περίφημον έγγραφον τονίζων εις αυτόν πόσον σημαντική υπηρεσία θα ήτο προς το Έθνος μας αν ανευρίσκετο το σκήνος. Μόλις όμως ούτος με είδεν ετοιμαζόμενον να αντιγράψω το έγγραφον, υποπτευθείς ότι τούτο θα είχε μεγάλην αξίαν και θα του προσεπόριζε μεγάλα υλικά οφέλη, ήρπασεν αυτό και το ενέκλεισεν εις το χαρτοφυλάκιόν του, προβάς συγχρόνως εις αποκαλύψεις, ότι δηλαδή κατά την εν τω Αγ. Βήματι του μητροπολιτικού ναού παραμονήν του παρετήρησεν εις το ΝΑ. αυτού μέρος πλάκα κινητήν, την οποίαν ανασηκώσας είδε κιβώτιον ερυθρωπώς εστιλβωμένον, όπερ αποσκεπάσας εύρε πλήρες οστών μετά μιας φιάλης εν ης διεκρίνετο χαρτίον με ελληνικά γράμματα. Θραύσας την φιάλην εύρε την εν λόγω βεβαίωσιν, την βεβαιούσαν την κατάθεσιν του σκήνους. Με παρεκάλεσε δ' έπειτα να εξασφαλίσω οπωσδήποτε το κιβώτιον ονειρευόμενος μεγάλα κέρδη. Τούτο ήτο πολύ δύσκολον. Διότι πρώτον μεν ο ναός εξεκενώθη από τους εν αυτώ στεγαζομένους πρόσφυγας και εκηρύχθη κτήμα του Δημοσίου, ζήτημα δεν ήτο αν αι θύραι του ήσαν ανοικταί και δεύτερον η εις το προαύλιον βλέπουσα Ι. Μητρόπολις είχε μετατραπή σε στρατώνα. Εγώ όμως υπό το κράτος της ιδέας ότι οπωσδήποτε έπρεπε να παραλάβω τα οστά του αυτοκράτορος, εσκεπτόμην με τι τρόπον θα κατώρθωνον ένα τόσον δύσκολον εγχείρημα. Προφασισθείς ασθένειαν έπαυσα να προσέρχωμαι εις τα γραφεία της Επιτροπής και αφιερώθην ολόκληρος εις την κατάστρωσιν του σχεδίου μου. Ο χρόνος δεν επέτρεπεν αναβολάς. Έπρεπε να ενεργήσω συντόμως. Έκαμα τρις το σημείον του σταυρού, εισήλθον εις το προαύλιον και έφθασα μέχρι του τάφου του εκπτώτου βασιλέως της Ιβηρίας Σολομώντος μετά τινος φόβου. Υψώσας όμως τους οφθαλμούς προς το αριστερά του ναού μέγαρον της Μητροπόλεως είδον τρεις στρατιώτας να με παρακολουθούν εκ των παραθύρων. Μετ' ολίγον ήκουσα να μου φωνάζουν «Για-

σάκ» (= απαγορεύεται), τι θέλεις αυτού»; Ηναγκάσθην να αναχωρήσω άπρακτος, χωρίς όμως να αποδιώξω από τον νουν μου την ιδέαν της επιτυχίας του σκοπού μου.

Την επομένην πολύ πρωίαν μετέβην πάλιν εις τον ναόν. Η τύχη αυτήν την φοράν ήτο μαζί μου. Οι Μουσουλμάνοι είχαν τας ημέρας εκείνας Ραμαζάνιον και ηγείροντο εξώρας το πρωί. Ούτως οι στρατιώται του Μητροπολιτικού μεγάρου εκοιμώντο ακόμη και ουδείς με αντελήφθη. Αι θύραι του ναού ήσαν ανοικταί. Εισήλθον. Το τέμπλον και τα στασίδια έκειντο χαμαί κατεστραμμένα, ίσως διότι πτωχαί οικογένειαι εκ των πέριξ εξυλεύοντο. Επροχώρησα βιαστικός εις το Άγιον Βήμα και μετά μικράς αναζητήσεις ανεύρον την περίφημον πλάκα. Η μετακίνησις όμως αυτής δια των χειρών ήτο αδύνατος. Εχρειάζετο μοχλός, ο οποίος δεν υπήρχεν. Εφοβήθην να χρονοτριβήσω περισσότερο και έφυγα άπρακτος. Εσοφίσθην τότε κάτι άλλο. Παρουσιάσθην εις τον στρατιωτικόν σταθμόν της Μητροπόλεως κρατών επιδεικτικώς δέσμην κηρίων και εξήτησα να ίδω τον επικεφαλής, ένα λοχίαν εκ Σεβαστείας, και να του ζητήσω την άδειαν να ανάψω μερικά κηρία κατόπιν οράματος το οποίον δήθεν είδον. Ο λοχίας μου έδωσε την ζητηθείσαν άδειαν. Δυστυχώς με συνώδευσεν εις τον ναόν εκ περιεργείας εις στρατιώτης και δεν κατώρθωσα πάλιν τίποτε. Επιστρέφων συνήντησα τυχαίως συμπατριώτην μου τινά δεκανέα, Αλή-Ριζάν, ο οποίος με εκάλεσεν εις τον θάλαμόν του δια να συνομιλήσωμεν. Κατά το διάστημα της συνομιλίας μας ηναγκάσθην να του φανερώσω τον σκοπόν μου. Του είπα δηλαδή ότι εις τον ναόν ήσαν θαμμένα τα οστά ενός αγίου αρχιερέως, και τον παρεκάλεσα να με βοηθήση. Μία φλοξ απληστίας έλαμψεν αμέσως εις τους οφθαλμούς του. Εφαντάσθη πλουσίαν δωροδοκίαν, δια την οποίαν και χωρίς πολλούς δισταγμούς μου έκαμεν αμέσως λόγον.

Συνεννοήθην λοιπόν αμέσως και συνεφωνήσαμεν να πληρώσω ως προκαταβολήν πέντε χαρτίνας λίρας και ετέρας τρεις μετά την πραγματοποίησιν του σκοπού μου. Επλήρωσα το συμφωνηθέν ποσόν και την επομένην πρωίαν μετέβην εις συνάντησιν του

δεκανέως. Κακή μοίρα την ώραν εκείνην αξιωματικός τις ενήργει επιθεώρησιν του στρατώνος και ούτως ηναγκάσθη να φύγω πάλιν άπρακτος. Εις επίμετρον άλλα καθήκοντα, τα καθήκοντά μου ως μέλους της επιτροπής Ανταλλαγής, με εκράτησαν μακράν της Τραπεζούντος επί εικοσιτετράωρον. Μόλις επέστρεψα πολύ πρωί μετέβην εις τον ναόν, εισήλθον εις το Άγιον Βήμα και έμεινα άναυδος προ του θεάματος.

Η Αγία Τράπεζα ήτο αναποδογυρισμένη και η πλαξ η καλύπτουσα τα οστά είχεν αποσπασθή από πτωχούς περιοίκους οι οποίοι εφαντάζοντο κρυμμένους θησαυρούς παντού. Το κιβώτιον το περιέχον τα οστά εθρυμματίσθη και τα οστά διεσκορπίσθησαν τήδε κακείσε ποδοπατηθέντα από τους επιδρομείς. Συγκεκινημένος περισυνέλεξα τα οστά, έως 12 τον αριθμόν, τα έκρυσα εις τα θυλάκιά μου και λαβών και τεμάχιον του κιβωτίου εξηρχόμην του ναού, ότε με αντελήφθη ο σκοπός στρατιώτης, με ηρεύνησεν, εύρε τα οστά και τα κατέσχε γελών εκλαβών με ως παράφρονα. Εν τούτοις μου υπέβαλε πολλές ερωτήσεις και δεν θα κατώρθωνα εύκολα να απέλθω αν δεν εκένωνα εις τας χείρας του όσα χρήματα είχα μαζί μου.

Αλλά είχα σφοδράν επιθυμίαν να περισώσω όλα τα οστά και εσκεπτόμην τίνι τρόπω να το κατορθώσω.

Απεφάσισα πάλιν να μεταχειρισθώ το ίδιον τέχνασμα των κηρίων, όχι όμως μόνος αυτήν την φοράν. Επρομηθεύθην λοιπόν την επομένην κηρία και μαζί με την νύμφην μου Ελισάβετ Ι. Κανδηλάπτη, κεκαλυμμένην με μεγάλον σάλι κατά το σύστημα της Ανατολής, εις το οποίον πάλιν ηδύναντο να κρυφθώσι τα οστά, έφθασα εις τον ναόν. Αυτήν την φοράν η τύχη υπήρξεν ευνοϊκή. Κατώρθωσα να περισυλέξω όλα τα οστά, πολλά των οποίων είχαν σκορπισθή κάτω από τας μετακινηθείσας πλάκας. Η χαρά μου ήτο απερίγραπτος, διότι το καθήκον μου το εξετέλεσα με κίνδυνον μεγάλον. Την ιδίαν ημέραν έσπευσα να συναντήσω τον κάτοχον της επιστολής χωρικών και να του την ζητήσω, αλλά εκείνος ηρνείτο επιμόνως φανταζόμενος ότι είχεν εις την κατοχήν του ανεκτίμητον θησαυρόν. Ευτυχώς οι εν τω αυτώ καταλύ-

ματι ευρεθέντες συμπατριώται μου Παύλος Μελανίδης, Θεόδωρος Μ. Οικονομίδης, Αλεξ. Ι. Κανδηλάπτης, Λάζ. Θ. Ουσταπασίδης και Ξ. Κρακρά, μετά των οικογενειών των υπήρξαν μάρτυρες αυτήκοοι της συνδιαλέξεώς μας, της εξασφάλισης των λειψάνων και της παραλόγου κατακρατήσεως της επιστολής υπό του χωρικού. Μετά δύο ημέρας απεπλεύσαμεν δι' Ελλάδα.

Τα οστά παρεδόθησαν εις το Ταμείον Ανταλλαξίμων, μερίμνη του οποίου ετοποθετήθησαν εν ωραία λάρνακι και παρεδόθησαν εις το Βυζαντινόν Μουσείον»⁸.

Στην Ελλάδα ο Γ. Κανδηλάπτης-Κάνις εργάζεται ως δάσκαλος στο νομό Έβρου. Ο πρώτος διορισμός του γίνεται το 1924 στο χωριό Πάταρα της περιοχής Αισύμης. Το χωριό είναι προσφυγικό. Ο Γ. Κανδηλάπτης βλέπει ότι στο κέντρο του χωριού υπάρχουν δύο εγκαταλελειμένα οικήματα. Μετατρέπει το ένα σε σχολείο και το άλλο στην οικία που θα στεγάσει την οικογένειά του.

Η διαφορά των συνθηκών διδασκαλίας ανάμεσα στα ελληνικά σχολεία του Πόντου και στο σχολείο των Πατάρων είναι πολύ μεγάλη. Όπως αναφέρει στην αυτοβιογραφία του: «Αλλά και τα δύο δωμάτια εστερούντο θυρών, Σχολική Εφορεία δεν υπήρχεν, ούτε και ταμείον ούτε και χρήματα ουδ' ίχνος αυτών. Όταν πρώτον ήνοιξα παράθυρον και είτα περιεστοίχισα την αυλήν του Σχολείου εργαζόμενος εγώ την τοιχοποιίαν και ισοπέδωσιν και καθαρήσας την αυλήν εκ των ακανθών και αγρίων δενδριλίων εφύτευσα ικανά δένδρα, άπερ και σήμερον μεγαλώσαντα και καρπήσαντα αφθόνως γνωρίζονται ως δένδρα του δασκάλου. Και ούτως εξησφάλισα και τον σχολικόν κήπον. Επειδή δε η Σχολή και το δωμάτιόν μου εστερείτο θυρών και θρανίων ανελ-

8. «Το ιστορικόν της εις την Ελλάδα μεταφοράς των οστών του Αυτοκράτορος της Τραπεζούντος Αλεξίου Δ' Κομνηνού», *Ποντιακά Φύλλα* 16 (Ιούνιος 1937):186-188. Σήμερα τα οστά του Αυτοκράτορα της Τραπεζούντας Αλεξίου Δ' Κομνηνού φυλάσσονται στον πρώτο ανιστορηθέντα ναό της Παναγίας Σουμελά (στη μικρή εκκλησία) στη Μακεδονία (στους πρόποδες του όρους Βερμίου).

θών εις την Αισύμην κατώρθωσα να αποσπάσω εκ της κοινότητος δρ. 300 και 8 θρανία εκ των εν τη Σχολή περιττευόντων και συνεπλήρωσα τας ανάγκας του Σχολείου. Ομοίως επειδή η Σχολή εστερείτο εποπτικών μέσων επέτυχον την συμφωνίαν όπως ο εν Αισύμη αρχιτέλλιγγας Κωσ. Καζάκος βοσκήσει τα πρόβατά του εν τη περιοχή Πατάρων αντί ενοικίου 2000 εξ ων χρημάτων λαβών ικανά συνεπλήρωσα τας ανάγκας του Σχολείου»⁹.

Ο Γ. Κανδηλάπτης προσπαθεί να βοηθήσει και τους πρόσφυγες κατοίκους. «Επειδή δε οι κάτοικοι πτωχοί και ρακένδυτοι ήσαν δια τούτο γράψας αίτησιν προς τον δραστήριον τότε Νομάρχην Έβρου Μιχ. Καλογερόπουλον σχετικώς επέτυχον την αποστολήν επ' ονόματί του ενός ογκώδους δέματος ειδών ρουχισμού εξ εκείνων άπερ οι εν Αμερική ομογενείς έπεμπον εις την Ελλάδα. Ενετάλην δε όπως κατόπιν απογραφής αυτών ποιήσω την διανομήν εις τους κατοίκους. (...). Έχων δε την συνδρομήν εις το έργον μου τον ρέκτην και δραστήριον πρόεδρον του Συνδέσμου των Ποντίων κ. Δημοσ. Εφραιμίδη μετά τίνας ημέρας επέτυχον δια τους κατοίκους και υποδήματα, ασπρόρουχα και μανδύας (...). Επίσης την 5^{ην} του μηνός Νοεμβρίου επέτυχον και εδόθησαν εις αυτούς και κλινοσκεπάσματα στρατιωτικά δια την καλήν εμφάνισίν των διότι όνειρόν μου ήτο να έχωμεν ακρίτας αξίους του ονόματός των. Όταν δε εορτάσαμεν την 31^{ην} Ιανουαρίου την εορτήν των Σχολείων έβλεπεν τις εκεί διαφόρων ειδών αμφιέσεων ωσάν να ευρίσκετο τις εις χορόν της εποχής του Μ. Ναπολέοντος εν μέσω μαρκησιών, δουκισσών και πριγκηπισσών»¹⁰.

Στην αυτοβιογραφία του μας δίνει εικόνες της σχολικής πραγματικότητας και σε μεταγενέστερες δεκαετίες. Χαρακτη-

9. Η ζωή μου, ήτοι αυτοβιογραφία του εξ Αργυροπόλεως του Πόντου Γεωργίου Θ. Κανδηλάπτου-Κάνεως, σελ. 102-103. Η αριθμηση των σελίδων από το 1924 (δηλαδή από την εγκατάσταση στην Ελλάδα) ακολουθεί τη χειρόγραφη αυτοβιογραφία του συγγραφέα.

10. Η ζωή μου, ήτοι αυτοβιογραφία του εξ Αργυροπόλεως του Πόντου Γεωργίου Θ. Κανδηλάπτου-Κάνεως, σελ. 103-104.

ριστική είναι η επιστολή που απευθύνει το 1950 προς τον πο-
ντιακής καταγωγής Υπουργό και Γενικό Διοικητή Θράκης και
Μακεδονίας:

«Αλεξανδρούπολις τη 25^η Νοεμβρίου 1951
Κύριον Λεωνίδα Ιασονίδη Υπουργόν
Γενικόν Διοικητήν Θράκης και Μακεδονίας
εις Θεσσαλονίκην

Σεβαστέ μοι κ. Υπουργέ

Επερωτών τα αίτια της πολυτίμου υγείας σας λαμβάνω το
θάρος να σας παρακαλέσω διά ταύτα:

Οι κάτοικοι του παρά την Αλεξανδρούπολιν χωρίου «Νέα Χη-
λή», άνδρες εθνικόφρονες και αποκλειστικώς εκ Πόντου καταγό-
μενοι και λίαν φιλόμουσοι έχουσι μίαν καιρίαν λύπην ότι δεν έ-
χουσι κτίριον σχολείου και τα ατυχή τέκνα των ανερχόμενα ως
μαθηταί εις 100-120 στεγάζονται εις εν ετοιμόρροπον οίκημα, ό-
περ μόλις δύναται να περιλάβη το πολύ μαθητάς 35 και όταν γί-
νεται η διδασκαλία οι λοιποί μαθηταί στεγάζονται εις την αυλήν,
εις το ύπαιθρον, όπου υπόκεινται και εις το ψύχος, τον ήλιον, εις
διαπληκτισμούς και βωμολοχίας και ούτω το έργον της διδασκα-
λίας γίνεται ατελές, καθότι το σχολείον ως διτάξιον εργάζεται α-
ντιπαιδαγωγικώς και εκ περιτροπής μεταξύ των διδασκάλων και
αδίκως καταπονούνται και οι διδάσκοντες και οι διδασκόμενοι.

Οι κάτοικοι λίαν φιλόμουσοι είναι ολοπρόθυμοι και το ανα-
γκαίον υλικόν εις λίθους, πλίνθους και ξυλείαν να μεταφέρωσι
και τα θεμέλια ν' ανοιζώσιν, αρκεί το Υπουργείον της Παιδείας
να χορηγήσει την δέουσαν πίστωσιν. Σχετικά διαβήματα εγένοντο
πολλάκις εκ μέρους των κατοίκων και υποσχέσεις εδόθησαν,
αλλ' ουδέποτε γίνονται πράξεις και υποφέρει το χωρίον.

Όθεν, θερμώς παρακαλώ υμάς, εκ μέρους των παρακαλού-
ντων με κατοίκων, όπως εν τη διακρινούση υμάς μεγαλοψυχία,
φιλανθρωπία και δραστηριότητα και πατριωτισμώ, όπως υιοθε-
τήσητε το φλέγον τούτο ζήτημα και γράμητε αρμοδίως όπου δει
και συντελεσθή το έργον τούτο και εστέ βέβαιοι ότι θα ανεγείρητε

εν αθάνατον μνημείον της ενδόξου και καρποφόρου υπουργείας σας, αφού πρόκειται περί μορφωτικού σκοπού.

Επίσης, παρακαλώ, υποκινήσατε και το περί αναγνωρίσεως των ετών της προϋπηρεσίας των διδασκάλων εν Τουρκία ως σας έγγραφα και άλλοτε και σώσατέ μας εκ της μελλοντικής μας δυστυχίας.

Επαναπαυόμενος εις την άμεσον ενέργειαν σας διατελώ μετά τμήης, σεβασμού και πατριωτικής αγάπης.

Ελάχιστος φίλος σας
Γ. Κανδηλάπτης-Κάνις»¹¹

Στην Ελλάδα συνεχίζει και το συγγραφικό του έργο. Συνολικά συντάσσει, στον Πόντο και στην Ελλάδα, περισσότερα από 1200 δοκίμια, διηγήματα, μυθιστορήματα και επιστημονικές μελέτες. Στην αυτοβιογραφία του αναφέρει: «Είναι αληθές ότι ίσως εις των αναγνωστών μου, ίσως λέγω, να με ερωτήση διατί συνεχώς μετέβαλλον τόπον διαμονής και δια ποίαν αιτίαν έτρεχον εις διάφορα τμήματα της ημετέρας επαρχίας προς διδασκαλίαν. Απαντώ α': ότι ήμην νέος και η νεότης είναι άστατος. β': πάθος εγένετο εν εμοί η αγάπη προς την ιστορίαν της επαρχίας ημών και ήθελον να αθροίσω ιστορικόν και λαογραφικόν υλικόν και πράγματι σήμερα, ότε χαράττω τας γραμμάς ταύτας, θαυμάζω πόσον ο άνθρωπος είναι άστοργος προς τα τοιαύτα ιστορικά κείμενα και ουδείς με βοηθεί εις την έκδοσιν αυτών. Ίσως παράδοξός τις να μοι είπη: Τα μέρη εκείνα δια της ανταλλαγής των πληθυσμών ήδη δι' ημάς απέθανον. Έχει άδικον όμως ο τοιούτος παρατηρητής, διότι, αν δεν συνέγραφον ο Θουκυδίδης και ο Ηρόδοτος, πολλά ολίγα θα εγνωρίζαμεν εκ της εθνικής ημών ιστορίας»¹².

Από το συνολικό του έργο εκδίδονται μέχρι το θάνατό του, στον Πόντο και στην Ελλάδα, δώδεκα βιβλία και δημοσιεύο-

11. Κείμενο από την ανέκδοτη προσωπική του αλληλογραφία.

12. Η ζωή μου, ήτοι αυτοβιογραφία του εξ Αργυροπόλεως του Πόντου Γεωργίου Θ. Κανδηλάπτου-Κάνεως, σελ. 47.

νται περίπου τετρακόσια άρθρα, επιστημονικές μελέτες και μυθιστορήματα σε περιοδικά και εφημερίδες. Από το 1924 απομονωμένος ως πρόσφυγας στον ακριτικό νομό Έβρου και με την ευθύνη συντήρησης μιας οκταμελούς οικογένειας δεν κατορθώνει να συνεργαστεί σε μόνιμη βάση με εφημερίδες εθνικής εμβέλειας. Όμως, το δημοσιευμένο έργο του σε ποντιακά περιοδικά και στον ελλαδικό επαρχιακό τύπο είναι εντυπωσιακό σε ποιότητα και ποσότητα.

Εκτός από τη συγγραφή συνεχίζει την εθνική και κοινωνική προσφορά του. Δωρίζει σε δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς τα πολύτιμα κειμήλια που μετέφερε.

Το 1966 του απονέμεται από την ελληνική πολιτεία το Παράσημο του Χρυσού Σταυρού του Τάγματος του Φοίνικος για το πνευματικό του έργο. Το 1971 ο Γ. Κανδηλάπτης-Κάνις αποβιώνει μετά από σύντομη ασθένεια στην Αλεξανδρούπολη. Μέχρι τις τελευταίες ημέρες της ζωής του έχει υγεία, πνευματική διαύγεια, επισκέπτεται περιοχές της Ελλάδας και συνεχίζει το συγγραφικό, εθνικό και κοινωνικό του έργο.

Τριάντα χρόνια μετά από το θάνατο του συγγραφέα ο εκδοτικός οίκος των αδελφών Κυριακίδη αποφασίζει να επανεκδόσει τμήμα του έργου και να προβεί σε αξιοποίηση του ανέκδοτου έργου του συγγραφέα. Ειδικότερα, επανεκδίδονται το 2000 πέντε επιστημονικές μελέτες, δύο βιογραφίες και ένα έργο που έχει τη μορφή αναλέκτων. Το 2001 εκδίδονται για πρώτη φορά δύο ιστορικά μυθιστορήματα, μια επιστημονική μελέτη και ένα βιβλίο με διηγήματα. Το 2002 εκδίδεται μια επιστημονική μελέτη και τμήμα της αυτοβιογραφίας του, το οποίο καλύπτει την περίοδο 1881-1924 μαζί με χρονολόγιο, το οποίο καλύπτει όλη τη ζωή του συγγραφέα και εργογραφία. Το 2004 και το 2005 εκδίδονται άλλες δύο επιστημονικές μελέτες.

Στην εργογραφία που ακολουθεί παρουσιάζεται το συγγραφικό έργο του Γεωργίου Θ. Κανδηλάπτου-Κάνεως¹³.

---

13. Η εργογραφία, η οποία περιλαμβάνει και παρουσίαση των άρθρων υπάρ-

ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ

Έργο που έχει εκδοθεί

A. Ανάλεκτα

1925

- *Πόντιακά ιστορικά ανάλεκτα*. Αλεξανδρούπολις: τύποις Αδ. Σακελλαρίδου, 1925, σελ. 84.
Το έργο ολοκληρώθηκε στα Πάταρα Έβρου το 1925.
Β' έκδοση. Θεσσαλονίκη: εκδ. αδελφών Κυριακίδη, 2000, σελ. 78.

1965

- *Πόντιακαί αναμνήσεις*. Θεσσαλονίκη, 1965, σελ. 72.
Το έργο ολοκληρώθηκε στην Αλεξανδρούπολη το 1965.

B. Αυτοβιογραφία

2002

- *Η ζωή μου, ήτοι αυτοβιογραφία του εξ Αργυροπόλεως του Πόντου Γεωργίου Θ. Κανδηλάπτου-Κάνεως. Χρονολόγιο και Εργογραφία*: Βεργέτη Μαρία Κ. Θεσσαλονίκη: εκδ. αδελφών Κυριακίδη, 2002, σελ. 358.

Γ. Βιογραφίες

1911

- *Η Ξυνωρίς ήτοι Βιογραφία Γεωργίου Κ. Παπαδοπούλου Κυριακίδου και Γερβασίου Α. Σουμελίδου*. Τραπεζούς: τύποις υιών Χ. Σεράση, 1911, σελ. 214.
Το έργο ολοκληρώθηκε στην Αργυρούπολη του Πόντου το 1909.
Β' έκδοση. Θεσσαλονίκη: εκδ. αδελφών Κυριακίδη, 2000,

χει στο μεγαλύτερο τμήμα της στο Μαρία Κ. Βεργέτη, *Χρονολόγιο και Εργογραφία Γεωργίου Θ. Κανδηλάπτου-Κάνεως (1881-1971)* (Θεσσαλονίκη: εκδ. αδελφών Κυριακίδη, 2002).

σελ. 214.

1953

- *Ο Κυριακίδης, ήτοι συνοπτική βιογραφία και σκιαγραφία του έργου του μεγάλου διδασκάλου και μεγάλου ευεργέτου του ελληνισμού του Πόντου Γεωργίου Κ. Παπαδοπούλου*. Θεσσαλονίκη, 1953, σελ. 32.

Το έργο ολοκληρώθηκε στην Αξεξανδρούπολη το 1953.

Β' έκδοση. Θεσσαλονίκη: εκδ. αδελφών Κυριακίδη, 2000, σελ. 30.

1968

- *Φόρος ευγνωμοσύνης, ήτοι βιογραφικά σημειώσεις περί του διαπρεπούς πολιτευτού Λεωνίδα Ιασονίδου*. Θεσσαλονίκη, 1968, σελ. 18.

Δ. Άρθρα

- Την περίοδο 1924-1969 δημοσιεύτηκαν 400 περίπου δοκίμια και μελέτες ιστορικού, λαογραφικού, λογοτεχνικού και κοινωνιολογικού περιεχομένου¹⁴. Οι δημοσιεύσεις έγιναν με τη μορφή κυρίως άρθρων σε περιοδικά και εφημερίδες της Αλεξανδρούπολης, Αθήνας, Θεσσαλονίκης και Νάουσας. Οι μελέτες δημοσιεύτηκαν σε συνέχειες.

Ε. Διηγήματα

2001

- *Δέκα ποντιακά ηθογραφικά διηγήματα (και εις ποντιακόν γλωσσικόν ιδίωμα)*. Θεσσαλονίκη: εκδ. αδελφών Κυριακίδη, 2001, σελ. 67.

---

14. Σε κείμενά του ο Γ. Κανδηλάπτης αναφέρει τον αριθμό των 1200 δημοσιευμάτων. Ο αριθμός αυτός προσεγγίζει το ανέκδοτο έργο, αλλά όχι το δημοσιευμένο. Επιπλέον, ο συγγραφέας αξιολογεί ως δημοσιευμένο έργο κάθε μικρό άρθρο που εκφράζει την προσωπική του άποψη για κάποιο θέμα και δημοσιεύεται σε μικρής κυκλοφορίας επαρχιακή εφημερίδα. Άρθρα, τα οποία έχουν δημοσιευτεί χωρίς τροποποιήσεις σε διαφορετικά έντυπα θεωρούνται από το συγγραφέα και προσμετρώνται ως διαφορετικές δημοσιεύσεις.

Στ. Επιστημονικές μελέτες**1913**

- *Το Εαρινόν Ρόδον ήτοι ιστορία της βασιλίσσης Μαρίας Γκιουλ Μπαχάρ της Λιβεραίας*. Τραπεζούς: τύποις υιών Χ. Σεράση, 1913, σελ. 140.

Το έργο ολοκληρώθηκε στην Ίμερα του Πόντου το 1913.

Β' έκδοση. Θεσσαλονίκη: εκδ. αδελφών Κυριακίδη, 2000, σελ. 158.

1929

- *Οι Αρχιμεταλλουργοί του Πόντου και το εθνικόν έργον αυτών. Τα ανέκδοτα των Ουσταπασίδων*. Αλεξανδρούπολις: τύποις αδελφών Σακελλαρίδου, 1929, σελ. 98.

Β' έκδοση. Θεσσαλονίκη: εκδ. αδελφών Κυριακίδη, 2000, σελ. 103.

1949

- *Γεωγραφική και ιστορική περιγραφή της κατά την επαρχίαν Χαλδίας του Πόντου ενδόξου Κώμης τα Φυτίανα μετά λεξικού βιογραφικού των εξ αυτής αναδειχθέντων ενδόξων ανδρών και μετά παραρτήματος της ιστορίας της εν αυτοίς Μονής του Τιμίου Προδρόμου*. Θεσσαλονίκη, 1949, σελ. 73.

Β' έκδοση. Θεσσαλονίκη: εκδ. αδελφών Κυριακίδη, 2000, σελ. 72.

1953

- *Η κοινωνική οργάνωσις εν Χαλδία*. Αθήναι, 1953, σελ. 64.

1956

- *Τα επίχειρα της κακίας ή το τέλος του Κερασουντίου κακούργου Τοπάλ Οσμάν*. Αλεξανδρούπολις: τύποις Γ. Σακελλαρίδου, 1956, σελ. 30.

Το έργο ολοκληρώθηκε στα Πάτταρα του Έβρου το 1925.

Β' έκδοση. Θεσσαλονίκη: εκδ. αδελφών Κυριακίδη, 2000, σελ. 25.

1957

- *Οι Μεγάλοι Κομνηνοί, ήτοι η ιστορία της από του 1204-1461*

εν Τραπεζούντι αυτοκρατορίας αυτών. Αλεξανδρούπολις: τύποις Γ. Σακελλαρίδου, 1957, σελ. 87.

Β΄ έκδοση. Θεσσαλονίκη: εκδ. αδελφών Κυριακίδη, 2000.

1970

- *Ο πνευματικός Φάρος της επαρχίας Χαλδίας ήτοι η ιστορία του ελληνικού Φροντιστηρίου της Αργυροπόλεως του Πόντου και εν Παραρτήματι η ιστορία του ελληνικού Παρθεναγωγείου της Αργυροπόλεως.* Θεσσαλονίκη, 1970, σελ. 129.

Η μελέτη ολοκληρώθηκε στην Αλεξανδρούπολη.

2001

- *Ελληνίδες Σουλτάναι.* Θεσσαλονίκη: εκδ. αδελφών Κυριακίδη, 2001, σελ. 78.

Η μελέτη ολοκληρώθηκε στην Αισύμη Έβρου το 1926.

2002

- *Το Προσκυνητάριον ήτοι ιστορία των κατά την Χαλδίαν θείων ιερών και σεβασμίων Μονών.* Θεσσαλονίκη: εκδ. αδελφών Κυριακίδη, 2002, σελ. 224.

Το έργο γράφτηκε στην Αργυρούπολη του Πόντου την περίοδο 1904-1905, σελ. 243.

2004

- *Γεωγραφικόν και ιστορικόν λεξικόν των χωρίων, κωμοπόλεων και πόλεων Χαλδίας.* Θεσσαλονίκη: εκδ. αδελφών Κυριακίδη, 2004, σελ. 200.

Το έργο ολοκληρώθηκε στην Αισύμη Έβρου το 1931. Δημοσιεύτηκε σε συνέχειες στα περιοδικά *Ποντιακά Φύλλα*, *Χρονικά του Πόντου*, και *Ποντιακή Εστία* την περίοδο 1936-1953.

2005

- *Οι μάρτυρες του χριστιανισμού ή περί Κρυπτοχριστιανών του Πόντου.* Θεσσαλονίκη: εκδ. αδελφών Κυριακίδη, 2005, σελ. 126.

Ζ. Ιστορικά Μυθιστορήματα 2001

- *Θεοφανώ η Κασσιανή του Πόντου*. Θεσσαλονίκη: εκδ. αδελφών Κυριακίδη, 2001, σελ. 238.
Το μυθιστόρημα ολοκληρώθηκε στην Αισύμη Έβρου το 1933.
Το έργο είχε δημοσιευτεί σε συνέχειες στην εφημερίδα της Θεσσαλονίκης *Ακρίται του Βορρά* φ. 11-23 (1946-1947).
- *Επί των οχθών του Πυξίτου: ερωτικόν, βουκολικόν, ηθογραφικόν μυθιστόρημα εκ του βίου των Ελλήνων του Πόντου*. Θεσσαλονίκη: εκδ. αδελφών Κυριακίδη, 2001, σελ. 108.
Το μυθιστόρημα ολοκληρώθηκε στην Αισύμη Έβρου το 1937.

Ανέκδοτο έργο το οποίο σώζεται μέχρι σήμερα

Το ανέκδοτο έργο, το οποίο ο συγγραφέας αναφέρει στην αυτοβιογραφία και σε κείμενά του δεν έχει εντοπιστεί στο σύνολό του. Αυτό οφείλεται στο ότι τμήμα του έργου που ολοκληρώθηκε στον Μικρασιατικό Πόντο δε μεταφέρθηκε στην Ελλάδα και δε συντάχτηκε πάλι από το συγγραφέα, ή μεταφέρθηκε και χάθηκε μετά το θάνατό του. Αυτή την τύχη είχαν τα έργα *Ιστορία της Μονής του Τιμίου Προδρόμου Ιμέρας*, *Τα σκάνδαλα των καλογήρων της Μονής Γουμερά εν μία και μόνη ημέρα* και *Αναμνήσεις της Χαλδίας*.

Στην Ελλάδα, η οικογένεια δε διεφύλαξε συγκεντρωμένο σ' έναν τόπο το ανέκδοτο έργο, με αποτέλεσμα πολλές από τις συνταχθείσες στην Ελλάδα μονογραφίες που αναφέρονται στην αυτοβιογραφία του να μην έχουν ανευρεθεί. Σ' αυτή την κατηγορία εντάσσονται τα έργα *Το κάτοπτρον της ελληνίδος νεάνιδος*, *Η ιεραρχία εν Χαλδία*, *Ανέκδοτα κείμενα ιστορικά περί Πόντου*, *Ιστορία του Κουρτανίου της επαρχίας Χαλδίας*, *Ιστορία της Άτρας Αργυροπόλεως*, *Ιστορία της Τσίτης-Λεξικόν των εξ αυτής ενδόξων ανδρών-Ιστορία της Μονής Γουμερά*, *Ποντιακαί πνευματικάί ανθοδέσμαι* και *Η αλλαξοπιστήσασα*. Το 2004 η οικογένεια

νεια εντόπισε τμήμα του ανέκδοτου έργου του. Σ' αυτό εντάσσονται *Αι βιβλιοθήκαι της Χαλδίας, Περί Καρδούχων και άλλων εθνών κ.α.*

A. Ανάλεκτα

- *Λόγοι και ομιλίες Γεωργίου Θ. Κανδηλάπτου-Κάνεως*. Αλεξανδρούπολις, 1950, σελ. 371.
- *Αναμνήσεις εκ του εβδομηκονταετούς βίου μου*. Αλεξανδρούπολις, 1950, σελ. 768.
Το έργο αυτό περιλαμβάνει 245 άρθρα κοινωνιολογικού, ιστορικού ή λαογραφικού περιεχομένου και 30 ευθυμογραφήματα, τα περισσότερα αδημοσίευτα.

B. Βιογραφίες

- *Δύο λέξεις εις την μνήμην του υιού μου Θεοδώρου Κανδηλάπτου*. Αλεξανδρούπολις, 1946, σελ. 36.
- *Ο Πούλον (Παναγιώτης Σαμαρτσιδής) και τα ανέκδοτα αυτού*. Σουφλίον, 1942, σελ. 12.

Γ. Διηγήματα

- *Ποντιακά ευθυμογραφήματα*. Αισύμη, 1935, σελ. 146.
- *Περασμένα και αλησμόνητα, ήτοι εξομολόγησις ενός γέροντος διδασκάλου των νεανικών του ερωτικών κατακτήσεων*. Σουφλίον, 1943, σελ. 57.

Δ. Επιστημονικές μελέτες¹⁵

- *Τα εν Χαλδία Επίσημα Γράμματα, ήτοι συλλογή εκατόν πενήκοντα αντιγράφων χρυσοβούλων, σιγιλλίων κ.λ.π. εγγράφων αθροισθέντων εν των εν τη επαρχία Χαλδίας βιβλιοθηκών*. Χαβίαννα Μεσοχαλδίας, 1908-1909, σελ. 399.

---

15. Το ανέκδοτο επιστημονικό έργο το οποίο εντοπίστηκε το 2004 δεν συμπεριλαμβάνεται στην παρουσίαση γιατί δεν έχει ακόμη πλήρως καταγραφεί και αξιολογηθεί.

Το έργο περιλαμβάνει 143 «Επίσημα Γράμματα»: χρυσόβουλα των αυτοκρατόρων της Τραπεζούντας, πατριαρχικά γράμματα συνοδικά, παραινετικά, συγχαρητήρια, συστατικά, ευεργετήρια, συγχαρητήρια, εγκύκλιοι πατριαρχικές και συνοδικές, ένα σουλτανικό φερμάνιο, ένα χρυσόβουλο αυτοκρατόρων της Ρωσίας, ένα χρυσόβουλο ηγεμόνα της Ουγγροβλαχίας και μια διαθήκη μητέρας ηγεμόνα της Ουγγροβλαχίας.

- *Ακτίς φωτός ήτοι η μετά την άλωσιν επίδρασις της Τραπεζούντος επί της Κωνσταντινουπόλεως*. Αισύμη, 1936, σελ. 74.
- *Οι εκ Πόντου καταγόμενοι Φαναριωτικά οικογένεια*. Αισύμη, 1937, σελ. 53.

Ε. Υπόλοιπο έργο

- *Κρίσεις γηγενών διανοουμένων Ελλήνων περί του κύρους και της αξίας των Ελλήνων του Πόντου*. Αισύμη, 1936, σελ. 65.
- *Γνώμαι Ποντίων λογίων*. Αλεξανδρούπολις, 1949, σελ. 52.
- *Από την άγραφον ιστορίαν του Πόντου: η βασίλισσα Αικατερίνη και ο μικρός ποιμήν*¹⁶.
- *Τα εν Ελλάδι ταξείδιά μου (1924-1970)*, σελ. 161.

Συνοψίζοντας,

Ο Γεώργιος Θ. Κανδηλάπτης-Κάνις υπήρξε αυτοδίδακτος ερευνητής, ο οποίος υλοποίησε επιτόπιες έρευνες ακολουθώντας σύγχρονη επιστημονική μεθοδολογία.

Υπήρξε δημοσιογράφος με σεβασμό προς την είδηση και

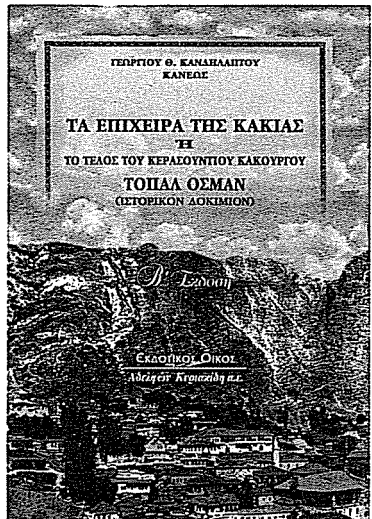
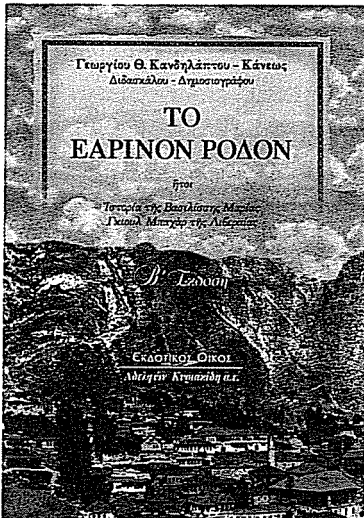
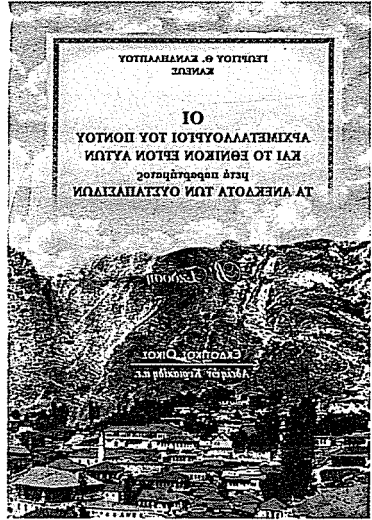
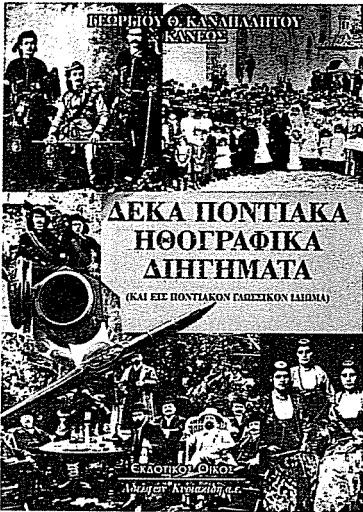
16. Το έργο *Η βασίλισσα Αικατερίνη Κομνηνή και ο μικρός ποιμήν* ίσως έχει δημοσιευτεί στην εφημερίδα *Πρωία Κομοτινής* φ. 726 (31 Μαρτίου 1960). Το χειρόγραφο κείμενο του συγγραφέα είναι εξαιρετικώς δυσανάγνωστο στις σειρές όπου γίνεται η αναφορά στην εφημερίδα. Επειδή η συγκεκριμένη αναφορά προηγείται του έργου, δεν είναι σαφές αν ο συγγραφέας παραπέμπει σε γραφόμενα της εφημερίδας ή αν σημειώνει το έντυπο στο οποίο δημοσιεύτηκε το έργο.

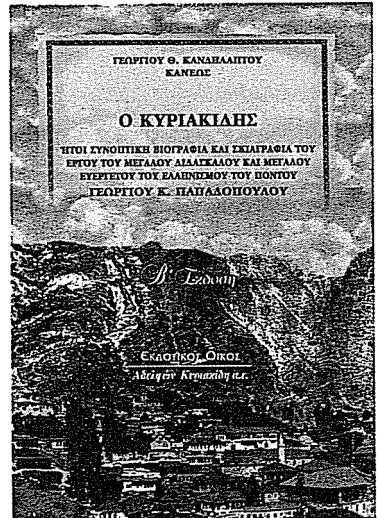
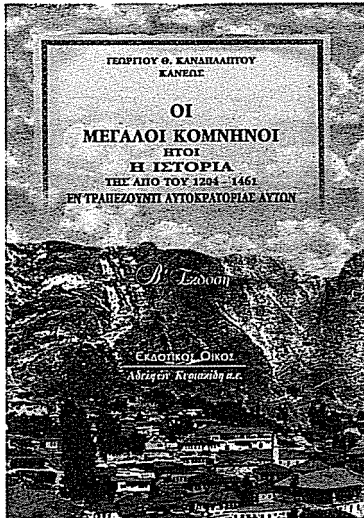
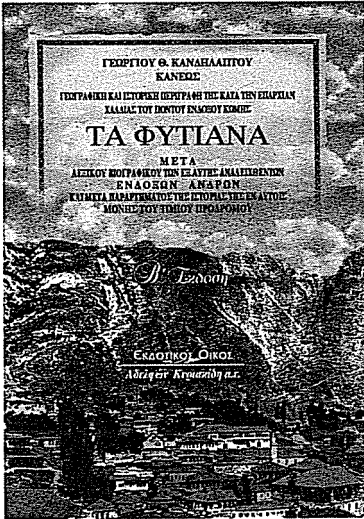
προς τους αναγνώστες του. Δεν ευτήχησε να βιώσει τη ραγδαία ανάπτυξη των μέσων μαζικής επικοινωνίας τις τελευταίες δεκαετίες του εικοστού αιώνα. Απομονωμένος στον ακριτικό νομό Έβρου δημοσίευσε λιγότερο από το 1/3 του συνολικού του έργου.

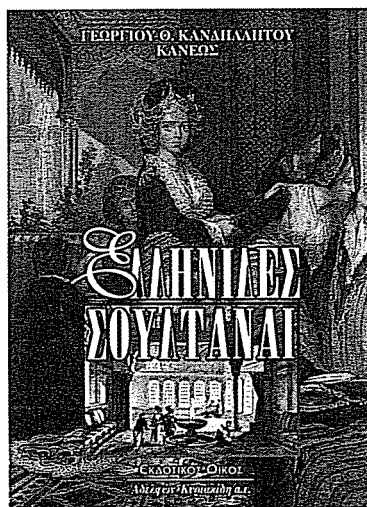
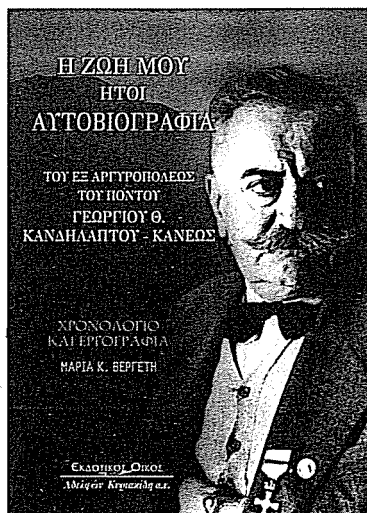
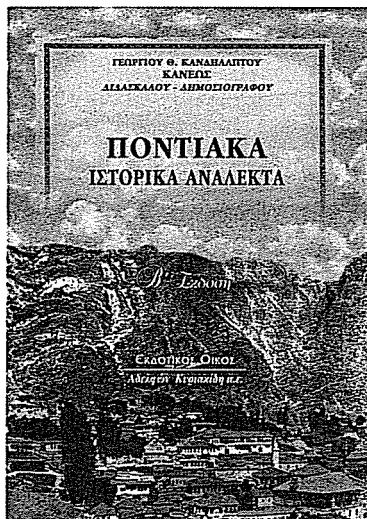
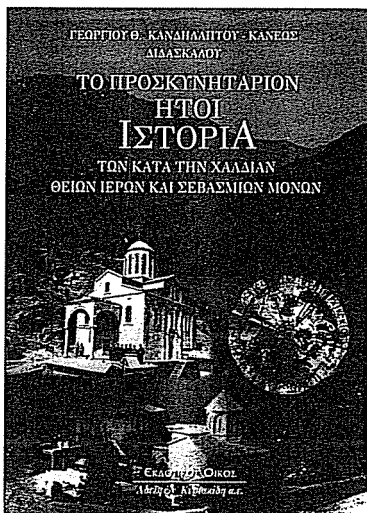
Τριάντα χρόνια μετά από το θάνατο του συγγραφέα η επανέκδοση οκτώ έργων και η πρώτη έκδοση οκτώ ανέκδοτων έργων του από τον εκδοτικό οίκο των αδελφών Κυριακίδη αναζωπυρώνει το ενδιαφέρον για το έργο και την προσωπικότητα του συγγραφέα. Η αγάπη του Γ. Κανδηλάπτου-Κάνεως για μια νησίδα του ελληνισμού, η επιμονή, η υπομονή, οι ανεξάντλητες προσπάθειές του για να κρατήσει ζωντανή τη μνήμη του τόπου στο μυαλό και στην καρδιά τόσο των συγχρόνων του, όσο και των επόμενων γενεών μας θυμίζουν κείμενο του Paulo Coello στο οποίο αναφέρεται: *«το σύμπαν συνωμοτεί για να μας βοηθήσει, όταν προσπαθούμε να ζήσουμε το προσωπικό μας όνειρο»*. Όπως και ο ίδιος ο Γ. Κανδηλάπτης-Κάνις αναφέρει στην αυτοβιογραφία του *«είναι καλόν να γράφω ό,τι ιστορικόν υπάρχει, το οποίον γνωρίζω ότι μίαν ημέραν θα χρησιμοποιηθή, διότι τα έργα των ανθρώπων μετά θάνατον εκτιμώνται.»*¹⁷.

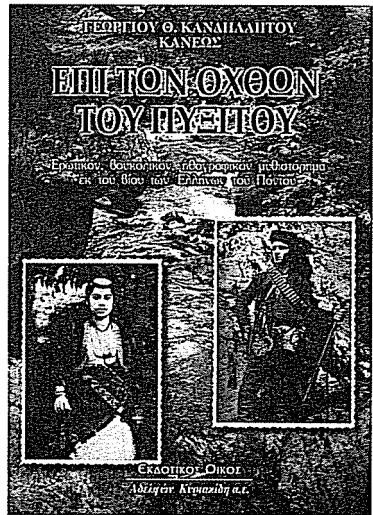
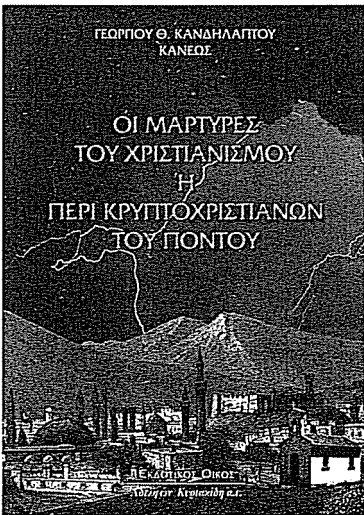
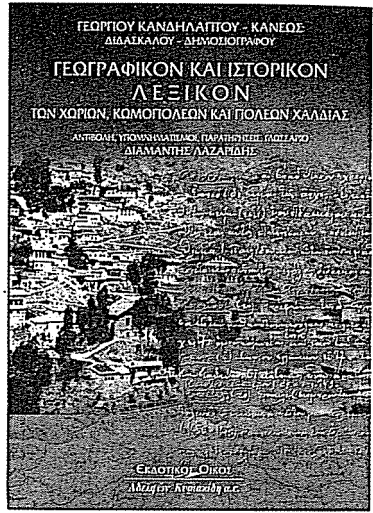
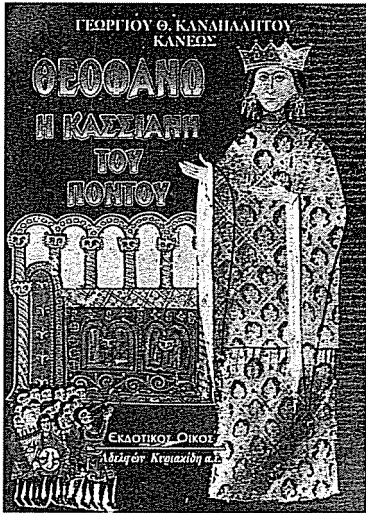
---

17. *Η ζωή μου, ήτοι αυτοβιογραφία του εξ Αργυροπόλεως του Πόντου Γεωργίου Θ. Κανδηλάπτου-Κάνεως*, σελ. 48.

Μαρία Κ. Βεργέτη
Λέκτορας Κοινωνιολογίας

**Βιβλιοθήκες της Αργυρούπολης του Πόντου:
η διαδικασία καταγραφής και περιγραφής των
βιβλίων τους τους μέσα από το ανέκδοτο έργο
του Γεωργίου Θ. Κανδηλάπτου-Κάνεως**

Τμήμα του ανέκδοτου έργου του Γεωργίου Θ. Κανδηλάπτου-Κάνεως εντοπίστηκε το 2004. Σ' αυτό περιλαμβάνονται σημαντικά έργα, όπως η καταγραφή των βιβλίων των βιβλιοθηκών της Αργυρούπολης του Πόντου. Η επιλογή της παρουσίασης της συγκεκριμένης μελέτης οφείλεται όχι μόνο στο περιεχόμενό της, αλλά και στο συγκινητικό τρόπο με τον οποίο ένας αυτοδίδακτος «ερευνητής» όπως ο Γεώργιος Κανδηλάπτης-Κάνις προσπαθεί να καταγράψει όσο περισσότερα στοιχεία μπορεί. Σε μια εποχή χωρίς ψηφιακές φωτογραφικές μηχανές και ηλεκτρονικούς υπολογιστές κατορθώνει να αποτυπώσει υπογραφές και απεικονίσεις σημαντικών προσωπικοτήτων της εποχής.

Η καταγραφή των βιβλίων αρχίζει το 1902 όταν ανατίθεται στον Γεώργιο Κανδηλάπτη-Κάνι η «κατάταξη» των βιβλίων του Ελληνικού Φροντιστηρίου της Αργυρούπολης. Το έργο ολοκληρώνεται το 1904. Ο Γεώργιος Κανδηλάπτης δεν περιορίζεται στην κατηγοριοποίηση των βιβλίων. Συντάσσει κατάλογο των χειρογράφων και των εντύπων βιβλίων. Στη συνέχεια μελετά και άλλες βιβλιοθήκες και συντάσσει καταλόγους των χειρογράφων και των εντύπων βιβλίων τους. Οι κατάλογοι χαρακτηρίζονται από πλήθος περιγραφικών σημειώσεων. Επιπλέον, γράφει προλόγους, στους οποίους εξηγεί πώς δημιουργήθηκαν και σε τι κατάσταση βρίσκονται οι βιβλιοθήκες. Μας δίνει μ' αυτό τον τρόπο πολύτιμες πληροφορίες για την παιδεία σε περιοχές και χρονικές περιόδους για τις οποίες υπάρχουν περιορισμένες πηγές πληροφόρησης. Μετά από την άλωση της Τραπεζούντας το 1461 πολλοί λόγιοι καταφεύγουν στην περιοχή της Χαλδίας, στην οποία το πνευματικό και διοικητικό κέντρο είναι η πόλη της Αργυρούπολης. Σ' όλη τη Χαλδία δημιουργούνται πολλές και πλούσιες βιβλιοθήκες. Δυστυχώς όμως, όπως αναφέρει ο Γ. Κανδηλάπτης, λόγω «της ακηδείας των κρατούντων και της αμαθείας των κατεχόντων ταύτας» πολλά έντυπα καταστρέφονται. Τα περισσότερα γίνονται αντικείμενα αρπαγής από Ευρωπαίους και Έλληνες συλλέκτες, οι οποίοι καταβάλλοντας μικρά χρηματικά ποσά,

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΝΔΗΛΑΝΑΠΤΟΥ

Ἡμετέριον

ΑΙ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΑΙ ΤΗΣ ΧΑΛΔΙΑΣ

ἜΤΟΙ

ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΣ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΟΝ ΚΑΤΑΛΟΓΟΝ ΤΩΝ

ΕΝ ΑΥΤῃ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚῃ

ΜΕΤΑ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ
ΜΕΜΒΡΑΝΙΝΩΝ ΤΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ.

Ἄν δὲ (ἡ Κωνσ. καὶ ἡ περὶ αὐτὴν χώρα) εἶσι
α ἑλληνικῆς παιδείας μεγίστη κατὰ τὴν ἑσχατιάν
εὐεῖναι τῆς ἑλλάδος Ἀσίας πλουτοῦσα καὶ βιβλι-
οθηκῶν εὐδαιμονόταται.

Αθανάσιος Παπαδόπουλος-Κεραμεὺς

(Παράρτ. τοῦ 16^{του} τόμου τοῦ ἐν ΚΠολι ἔπι
Φιλολ. Συλλ. Δελτίου Παλαιογρ. σελ. 5.)

ΕΝ ΑΡΓΥΡΟΠΟΛΕΙ

1903-1904

αλλά ακόμη και δωρεάν, αφαιρούν πολύτιμα χειρόγραφα και έντυπα, με αποτέλεσμα στις αρχές του εικοστού αιώνα να παραμένει ελάχιστο τμήμα του παλιού πλούτου των βιβλιοθηκών. Το μεγαλύτερο τμήμα είναι διεσπαρμένο σε γαλλικές, αγγλικές και ρωσικές βιβλιοθήκες.

Οι πατέρες της εκκλησίας θεωρούσαν καθήκον τους τη σύσταση βιβλιοθηκών και συγκέντρωναν βιβλία, τα οποία αγόραζαν ή αντέγραφαν. Πολλές ιδιωτικές βιβλιοθήκες δωρίζονται στις αρχές του 19^{ου} αιώνα και κατατίθενται σε κοινοτικούς και εκκλησιαστικούς φορείς.

Ο Γ. Κανδηλάπτης-Κάνις μας δίνει καταλόγους των χειρογράφων και βιβλίων του Φροντιστηρίου της Αργυρούπολης, του Μητροπολιτικού Ναού του Αγίου Γεωργίου, των συγγραμμάτων του Σεβαστού Κυμνήτου, των χειρογράφων της προσωπικής του βιβλιοθήκης και των χειρογράφων της Ιεράς Μονής Παναγίας Γουμερά.

Στο Φροντιστήριο Αργυρούπολης καταγράφει 166 χειρόγραφα και 378 βιβλία. Περιγράφει πόσα φύλλα είναι κάθε χειρόγραφο, τις διαστάσεις του και ο,τιδήποτε γνωρίζει για την προέλευσή του. Το περιεχόμενο είναι ποικίλο. Υπάρχουν κείμενα αρχαίων συγγραφέων, πραγματείες πατέρων της εκκλησίας, ελληνική ιστορία, γραμματική, συντακτικό, φυσική, ανθρωπολογία, αριθμητική, ποίηση, γραμματικές της γαλλικής και της γερμανικής γλώσσας κ.α. Πολλά από τα χειρόγραφα είναι δωρεά του Μητροπολίτη Χαλδίας Γερβασίου. Στην περιγραφή των βιβλίων αναφέρει την έκδοση, σε τι κατάσταση βρίσκονται οι τόμοι και οποιαδήποτε σημείωση κρίνει χρήσιμη. Αντιγράφει «ξεπατικώνόντας» τις υπόγραφές προσωπικοτήτων. Τα βιβλία είναι επίσης ποικίλης ύλης: πατερικά κείμενα, λεξικά, κείμενα της αρχαίας κλασικής γραμματείας, εγκυκλοπαίδειες, ποιητικές ανθολογίες κ.α. Συντάσσει και κατάλογο των 241 αφιερωθέντων από τον Γεώργιο Κ. Παπαδόπουλο εντύπων βιβλίων στην ίδια βιβλιοθήκη, τα οποία είναι κυρίως κείμενα της κλασικής γραμματείας, μουσικές μέθοδοι, λεξικά, γραμματικές κ.α. Το

σχολικό έτος 1902-1903 ο Μητροπολίτης Χαλδίας Γερβάσιος Σουμελίδης δωρίζει στο Φροντιστήριο Αργυρούπολης τη βιβλιοθήκη του. Ο Γ. Κανδηλάπτης συντάσσει κατάλογο και αυτών των βιβλίων, στα οποία συμπεριλαμβάνονται περιοδικά όπως η *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, εκκλησιαστικοί λόγοι, βιβλία φιλολογικά, βιβλία θεολογίας, φιλοσοφίας κ.α.

Γεωργίου Χαλδίας:
 Ιωάννης Κανδηλάπτης

Κανδηλάπτης Γεωργίου Χαλδίας

Λεπτομερέστατος είναι ο κατάλογος των χειρογράφων και εντύπων της βιβλιοθήκης του Μητροπολιτικού Ναού του Αγίου Γεωργίου στην Αργυρούπολη. Στον πρόλογο για τον κατάλογο αυτό, αναφέρει ότι οι βιβλιοθήκες της Χαλδίας συγκροτούνται τον 17^ο και τον 18^ο αιώνα. Στις βιβλιοθήκες αυτές εντάσσεται και η βιβλιοθήκη του Μητροπολιτικού Ναού. Όταν αναλαμβάνει Μητροπολίτης Χαλδίας ο Σίλβεστρος Λαζαρίδης δημιουργεί και δεύτερη βιβλιοθήκη. Τα χρόνια όμως που ακολουθούν, «υπέκυψεν εις ιεροσυλίαν και κλοπήν». Για να προστατέψει τη βιβλιοθήκη ο Γ.Κ. Παπαδόπουλος καταγράφει το 1859 όλα τα βιβλία, το σύνολο των οποίων ανέρχεται τότε σε 72. Στην πορεία του χρόνου όμως η βιβλιοθήκη θα μείνει «απροστάτευτη, ανασφαλής και προσιτή παντί». Γι' αυτό θα γίνει νέα καταγραφή από τον Γεώργιο Κανδηλάπτη το 1903. Η καταγραφή των 74 χειρογράφων και εντύπων είναι λεπτομερέστατη. Περιγρά-

φονται ευαγγέλια, θείες λειτουργίες, εκκλησιαστικοί λόγοι, μουσικά χειρόγραφα, ένα αρχαίο ψαλτήριο, ένα συναξάριο, ένα νομοκάνονον κ.α.

Ενδεικτική της αναλυτικής περιγραφής είναι η ακόλουθη αναφορά: «Ευαγγέλιον μεμβράνινον αργυροσκεπές και επίχρυσον γεγραμμένον μετ' άκρας φιλοκαλείας και καλαισθησίας. Έχει δε εν σελίδι 12 την εξής σημείωσιν (...)».

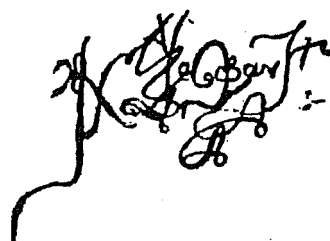
Στον κατάλογο αυτό ο Γ. Κανδηλάπτης απεικονίζει σειρά υπογραφών, όπως οι ακόλουθες:

Ἐθνεύσεσι
μυθροισσι
ἀρασε/ον

Ἐσενώσι Κίεσσερσία μωροισσι/ουσ
δρυρο/ισσι/ουσ

Ἐσενώσι Κίεσσερσία μωροισσι/ουσ
δρυρο/ισσι/ουσ

Κατορθώνει να απεικονίσει και προσωπογραφίες. Για τις εικόνες που ακολουθούν αναφέρει: «Αι εικόνες αὐται ελήφθησαν εκ της πρωτοτύπου αυτών (εικόνας) της σωζομένης εν τη αρχή του τετάρτου τόμου των αρχαίων χειρογράφων μηναιών των εν τη βιβλιοθήκη του εν Αργυροπόλει μητροπολιτικού ναού της επαρχίας Χαλδίας Αγίου Γεωργίου».

-44-

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

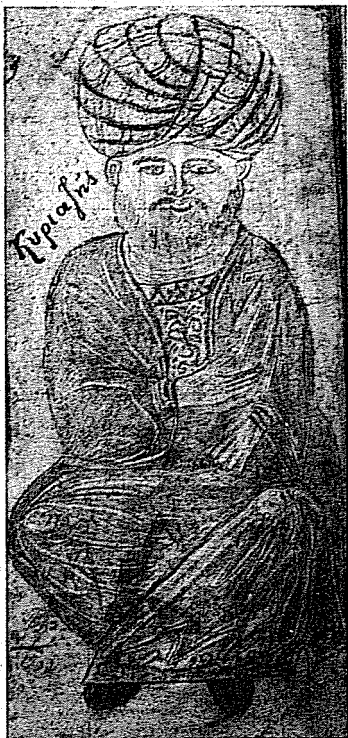
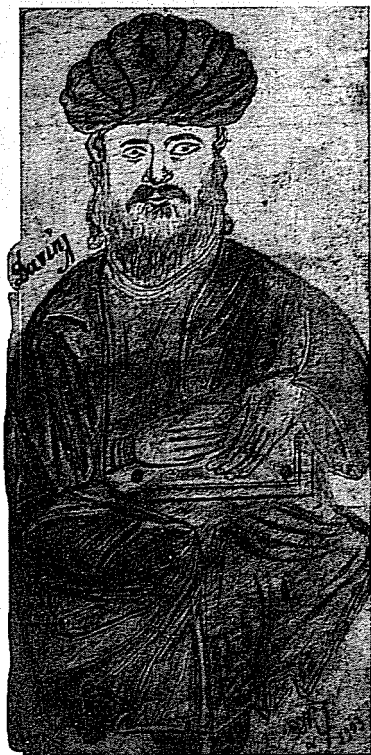
179

—•••—

Οἱ πέντε υἱοὶ τοῦ Μιχαὴλ

Βρατινέα.

(Κατὰ ἄρχικρον σχεδύσμα τοῦ ἐξ Ἀργυροπόλεως
Βρασσιᾶου Γεωργίου Δ. Κωνσταντάου.)

Ακολουθεί κατάλογος των συγγραμμάτων του διδασκάλου του Γένους Σεβαστού Τραπεζούντιου Κυμινήτου. Ο Σεβαστός Κυμινήτης υπήρξε πολυγραφότατος λόγιος του 17^{ου} αιώνα. Όσο ακόμη βρισκόταν εν ζωή δώρησε τη βιβλιοθήκη του στο Ελληνικό Φροντιστήριο Τραπεζούντος. Επειδή την εποχή που συνέτασσε τη διαθήκη του είχε διακοπεί η λειτουργία του Φροντιστηρίου, φοβήθηκε μήπως μετά από το θάνατό του δε θα υπήρχε Φροντιστήριο. Γι' αυτό όρισε να κατατεθούν μετά το θάνατό του τα βιβλία στη Μητρόπολη Τραπεζούντος. Οι εκτελεστές όμως της διαθήκης κράτησαν τα βιβλία 42 χρόνια μετά από το θάνατο του Κυμινήτου. Το 1744 η κοινότητα Τραπεζούντας ζήτησε από τον τότε Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Παΐσιο τον Β' αφοριστική επιστολή κατά των κρατούντων τα βιβλία του Κυμινήτου. Αυτό έγινε όταν Αρχιερέας Τραπεζούντος ήταν ο Ανανίας ο Β'. Τότε κατατέθηκαν και καταγράφηκαν στη βιβλιοθήκη του Φροντιστηρίου Τραπεζούντας 7 βιβλία. Πριν όμως από την εκκίνηση της διαδικασίας για την έκδοση αφοριστικής επιστολής ο σύζυγος της κόρης του Κυμινήτου είχε διασκορπίσει πολλά από τα συγγράμματά του και γι' αυτό βρέθηκαν σε πολλές βιβλιοθήκες. Ο Γ.Θ. Κανδηλάπτης-Κάνις διέσωσε την υπογραφή του που είναι η ακόλουθη:

« *σεβαστός Τραπεζουάντος κυμινήτης* »
 Ἐγεννήθη τὸ 1630 καὶ ἀπέθανε τὸ 1702

Το έργο του Γεωργίου Θ. Κανδηλάπτου-Κάνεως για τις βιβλιοθήκες της Χαλδίας ολοκληρώνεται με τον κατάλογο των χειρογράφων της προσωπικής του βιβλιοθήκης και τον κατάλογο των χειρογράφων της Ιεράς Μονής Θεοτόκου Γουμερά. Στον Πίνακα Περιεχομένων αναφέρει καταλόγους των χειρογράφων των Ιερών Μονών Αγίου Γεωργίου Χουτουρά και Αγίου Γεωργίου Χαλιναρά. Δυστυχώς όμως, οι δύο τελευταίοι κα-

τάλογοι δεν έχουν ακόμη ανευρεθεί.

Είναι συγκινητική η προσπάθεια του Γ. Κανδηλάπτου Κάνεως για την λεπτομερή περιγραφή των βιβλιοθηκών. Στον πρόλογο που γράφει για τον κατάλογο των εντύπων βιβλίων του Φροντιστηρίου της Αργυρούπολης αναφέρει «(...) αν επισταμένως διεξέλθης τον παρόντα κατάλογον και ίδης τους δωρητάς των εν τη βιβλιοθήκη ταύτη βιβλίων και τας ενταύθα επισυναφθείσας και εφ'εκάστου βιβλίου απαντωμένας ιδιοχείρους και πολυτίμους σημειώσεις των επί των βιβλίων απαντωμένων λογίων της ιζ', ιη', και ιθ'εκατονταετηρίδος, θα μεταβάλλης γνώμην και θα ίδης ότι δια του καταλόγου τούτου ικανόν φως διαχέεται επί του βίου και της πνευματικής καταστάσεως των κατοίκων της Χαλδίας, του Πόντου και άλλων μερών και ότι δια του καταλόγου τούτου ικανώς διευκρινίζεται και πλουτίζεται η εκκλησιαστική και φιλολογική ιστορία των μερών τούτων».

Αρμενισμός η αι βραβέ Μισσαυχικίδη Λα
 Ξανθό 4 δι' εφ' αμ τας ἀρχάς 2 λι μαδέ λιν
 Δυλὸς κίτριν (κόλι) τῶν δὲ ἀσπιδίων αἰλῶν, αἰεὶ
 αἰλῶ και αἰλῶς ἀλαργέων κ' ἀδελφῶν. ὁλασ
 Δικτα 1. Παιγίδω και ἑλῶ ἑσῶν κ' ἀδελφῶν
 ἀεὶ λα κ' ἀδελφῶν κ' ἀδελφῶν ἀδελφῶν τῶν
 δῶν, ὅλην ἄρα τῶν ἀρμενισμῶν και αἰεὶ
Κασιμὸς (ῶ) ἢ καὶ ἀρμενισμῶν τῶν δ. ἀρμενισμῶν
 ἑα ἀδελφῶν κ' ἀδελφῶν ἀρμενισμῶν και ἢ τῶν ἀρμενισμῶν
 κ' ἀδελφῶν ἀρμενισμῶν και ἀρμενισμῶν τῶν δ. ἀρμενισμῶν
Κασιμὸς (ῶ) ἀρμενισμῶν ἀρμενισμῶν τῶν δ. ἀρμενισμῶν
 Κασσιμὸς. Ὅτι ἡ ἀρμενισμῶν ἀρμενισμῶν ἀρμενισμῶν
Κασιμὸς (ῶ) ἀρμενισμῶν ἀρμενισμῶν τῶν δ. ἀρμενισμῶν
Κασιμὸς (ῶ) ἀρμενισμῶν ἀρμενισμῶν τῶν δ. ἀρμενισμῶν
 ἀρμενισμῶν ἀρμενισμῶν ἀρμενισμῶν ἀρμενισμῶν
 (1659-1670), ἀρμενισμῶν ἀρμενισμῶν ἀρμενισμῶν
 ἀρμενισμῶν ἀρμενισμῶν ἀρμενισμῶν ἀρμενισμῶν

ΣΥΛΛΟΓΗ ΕΚΔΟΣΕΩΝ Β. ΤΖΟΜΠΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

9 789603 438120

ISBN:960-343-812-X

